

Наукова робота на тему:

**«Оцінка природно-заповідного фонду та шляхи збереження
біорізноманіття Радивилівського району Рівненської області»**

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ОБ'ЄКТ, УМОВИ ТА МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ	5
1.1. Фізико-географічне розташування території досліджень	5
1.2. Кліматичні умови	6
1.3 Рельєф місцевості	6
1.4. Гідрологічний режим	7
1.5. Характеристика ґрунтових умов	7
РОЗДІЛ 2. РОЛЬ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ У ЗБЕРЕЖЕННІ І ЗБАГАЧЕННІ БІОЛОГІЧНОГО РІЗНОМАНІТТЯ	8
2.1. Роль, завдання та режим охорони об'єктів ПЗФ	8
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИРОДНИХ КОМПОНЕНТІВ ТА ОБ'ЄКТІВ ПЗФ	10
3.1. Атмосферне повітря	10
3.2. Забруднення поверхневих вод	12
3.3. Накопичення відходів у районі	13
РОЗДІЛ 4. ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ШЛЯХІВ ВИКОРИСТАННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ РАДИВИЛІВСЬКОГО РАЙОНУ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	14
4.1. Характеристика рослинного світу	14
4.2 Характеристика тваринного світу	15
4.3. Характеристика природно-заповідного фонду Радивилівського району Рівненської області	16
4.4. Екологічне картографування за якістю об'єктів ПЗФ	21
4.5. Опис об'єктів ПЗФ Радивилівського району	23
4.6. Оцінка значущості природно-заповідних територій району	30
РОЗДІЛ 5. ЗАХОДИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ПО ЗБЕРЕЖЕННЮ ТА ПОКРАЩЕНЮ СТАНУ	31

БІОЛОГІЧНОГО ТА ЛАНДШАФТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ РАДИВИЛІВСЬКОГО РАЙОНУ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	
5.1. Заходи щодо збереження рослинного світу	31
5.2. Охорона та відтворення рослин, занесених до Червоної книги України	32
5.3. Заходи щодо збереження тваринного світу	34
5.4. Вплив адвентивних видів на стан біорізноманіття	35
ЗАХОДИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ	36
ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	40

ВСТУП

Одним з найважливіших напрямів охорони навколишнього природного середовища є забезпечення ведення збалансованої та сталої політики в сфері заповідної справи, збереження ландшафтного та біологічного різноманіття, функціонування та відтворення територій та об'єктів природно-заповідного фонду, інших особливо охоронюваних територій, розбудови на їх основі національної екологічної мережі.

Надалі серед фахівців з охорони природи провідних країн поширилося переконання, що природні резервати повинні виконувати не лише функцію збереження та розселення рідкісних та зникаючих, науково- або естетично цінних видів біоти, важливих конкретних територій, екосистем, ландшафтів або інших окремих об'єктів природи, осередків біорізноманіття, а і функцію забезпечення регуляції біосферних процесів та підтримки екологічної рівноваги.

Надалі серед фахівців з охорони природи провідних країн поширилося переконання, що природні резервати повинні виконувати не лише функцію збереження та розселення рідкісних та зникаючих, науково- або естетично цінних видів біоти, важливих конкретних територій, екосистем, ландшафтів або інших окремих об'єктів природи, осередків біорізноманіття, а і функцію забезпечення регуляції біосферних процесів та підтримки екологічної рівноваги.

РОЗДІЛ 1. ОБ'ЄКТ ТА УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

1.1. Фізико-географічне розташування території досліджень

Радивілівський район (у 1939–1993 роках — Червоноармійський) — колишня адміністративно-територіальна одиниця Рівненської області України. Районний центр — місто Радивилів. Ліквідований відповідно до Постанови Верховної Ради від 17.07.2020 р. №3650 «Про утворення та ліквідацію районів» і входить до Дубенського району.

Радивілівський район розміщений в південній частині Рівненської області. Межує з: Демидівським районом на півночі, Дубенським районом на північному сході, з Тернопільською областю на південному сході, з Львівською областю на заході, з Волинською областю на північному заході. Площа району – 745 км² (рис.1.1.).

Рис.1.1. Радивілівський район Рівненської області

Крайня південна частина району належить до Гологоро-Кременецького нагір'я Подільської височини з найвищою абсолютною відміткою області 360,1 м розташована на схід від села Дружба.

Радивилівський район поділяється на 21 територіальні громади : 1 міська та 20 сільських. У районі: 1 місто районного підпорядкування — Радивилів; 73 села. Кількість населення: 38982 осіб.

1.2. Кліматичні умови

Клімат помірно континентальний, із м'якою зимою і теплим літом. Середня температура січня – 4,5°C, липня – +18,2°C. Опадів випадає 570 - 620 мм на рік. Середня висота снігового покриву - 14 см. Зима м'яка, часто випадає мокрий сніг з дощем. Кількість сонячних днів у році – 70. Кількість опадів 600 – 700 мм на рік, більше у літній період. Середня вологість повітря становить 69%, що зумовлює порівняно невелике випаровування вологи з поверхні ґрунту та вказує на позитивний баланс вологи і достатнє забезпечення нею сільськогосподарських культур.

Сума середньодобових температур понад 10°C для Радивилівського району становить 2450–2570°C. Тривалість періоду з такими температурами коливається від 150 до 160 днів.

1.3. Рельєф місцевості

Територія Радивилівського району розташована в межах Волинської височини, Малого Полісся, а крайня південна частина – у межах Подільської височини. Північна частина району у геоморфологічному відношенні представлена Повчанською структурно-горбистою височиною з абсолютними відмітками 211 – 282 м, що складена лесоподібними суглинками та лесами. Поширення лесових порід сприяє розвитку водної ерозії площинної та яружної.

Центральна та південна частини району представлені Кременецько-Дубенською акумулятивною рівниною Малого Полісся. Крайня південна частина належить до Гологоро-Кременецького нагір'я Подільської височини з найвищою абсолютною відміткою області 360,1 м на схід від села Дружба.

1.4. Гідрологічний режим

Загальна площа ставків та озер Радивилівського району становить 490 га. На його території п'ять річок: Стир, його притоки - Пляшівка, Слонівка, Ситенка та Баранська. Річкова мережа належить до басейну річки Стир. Густота річкової мережі складає 0,4 км/км². Всі річки, за винятком Стиру, є мілководними, жодна не придатна для судноплавства.

1.5. Характеристика ґрунтових умов

Ґрунтовий покрив різноманітний. Найпоширенішими ґрунтами є дернові оглеєні і дернові карбонатні, утворені на лесах і лесовидних карбонатних суглинках та чорноземно-лучні ґрунти.

Ґрунтоутворюючі породи представлені давнім та сучасним алювієм, лесами і елювієм щільних карбонатних порід. Деградовані і малородючі ґрунти орних земель представлені змитими ґрунтами та ґрунтами легкого гранулометричного складу.

РОЗДІЛ 2. РОЛЬ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ У ЗБЕРЕЖЕННІ І ЗБАГАЧЕННІ БІОЛОГІЧНОГО РІЗНОМАНІТТЯ

2.1. Роль, завдання та режим охорони об'єктів ПЗФ

За Законом України "Про природно-заповідний фонд" (ст.25, 26). **заказниками** оголошуються природні території (акваторії) з метою збереження чи відтворення природних комплексів чи їх окремих компонентів.

Заказники можуть бути загальнодержавного і місцевого значення. Заказники загальнодержавного значення затверджуються Указом Президента України, а місцевого значення – рішенням Обласної ради народних депутатів.

Режим заказників встановлюють за погодженням із землекористувачем та залежно від типу заказника.

Залежно від характеру об'єктів охорони (природні комплекси в цілому або окремі їх компоненти) та їх режиму заказники поділяються на *ландшафтні, лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, загальногеологічні, палеонтологічні та карстово-спелеологічні*. Тип заказника встановлюють за созологічним пріоритетом.

Заказників місцевого значення на території Рівненської області налічується 113. Їх площа складає 50713 га.

Заказники виконують функції збереження, відновлення та відтворення природних ресурсів і підтримання загального екологічного балансу: *ландшафтні* – для збереження і відновлення особливо цінних та типових ландшафтів; *біологічні* (лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні) - для збереження біорізноманіття, окремих видів та угруповань рослин та тварин; *гідрологічні* – для збереження і відновлення цінних водних об'єктів і комплексів; *загальногеологічні* - для збереження цінних геологічних об'єктів і комплексів; *палеологічні* - для збереження окремих викопних об'єктів і їх комплексів; *карстово-спелеологічні* - для збереження особливих підземних утворень та специфічних печерних видів флори і фауни.

На території заказників встановлюють обмеження деяких видів господарської діяльності, а саме: розорювання земель; сінокосіння; збір лікарських рослин; плодів і ягід; будівництво житлових і промислових об'єктів, комунікацій; проведення меліоративних робіт; використання хімічних засобів боротьби з шкідниками і хворобами; туризм, інші форми організованого відпочинку населення; мисливство і рибальство; розробка корисних копалин.

Режим охорони заказника встановлюється індивідуально залежно від типу заказника, узгоджується із землекористувачем згідно з "Положенням про заказники". В місцях найбільшого відвідування населенням встановлюють інформаційні щити та інформаційні знаки, а по межах - межові знаки.

Пам'ятками природи оголошують окремі унікальні природні утворення, що мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне і пізнавальне значення, з метою збереження їх у природному стані (ст.27-28 закону "Про ПЗФ"). Це може бути скеля, дуже старе або екзотичне дерево, джерело водопади, озеро, болото тощо.

Пам'ятки природи можуть бути чотирьох типів: ботанічні, гідрологічні, геологічні або комплексні. Їх тип встановлюють за соціологічним пріоритетом.

Відповідно до статей 29-30 Закону України "Про ПЗФ України" **заповідними урочищами** оголошують лісові, степові, болотні та інші відокремлені цілісні ландшафти, що мають важливе наукове, природоохоронне та естетичне значення з метою збереження їх у природному стані. Заповідні урочища оголошують рішеннями обласної ради без вилучення земельних ділянок, водних і інших природних об'єктів у їх власників або користувачів. Хоча заповідні урочища мають статус місцевого значення, але режим їх охорони та збереження відповідає вимогам, які встановлені для природних заповідників, тобто рівень їх охорони суворий. За характером природних комплексів урочища бувають *лісові, болотні, степові та інші*.

Кількість заповідних урочищ в Україні - 762 загальною площею 82 тис. га. В Рівненській області нараховується 96 заповідних урочищ площею 3328 га.

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИРОДНИХ КОМПОНЕНТІВ ТА ОБ'ЄКТІВ ПЗФ

3.1. Атмосферне повітря

До найбільших підприємств району належать: державне підприємство «Радивилівський комбінат хлібопродуктів», Радивилівська меблева фабрика, ТОВ «Крупецький комбікормовий завод», ТОВ «Радивилівмолоко».

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення по Радивилівському району у 2019 році становили 78,9 т, що складає 0,8 % від викидів по області (рис.3.1). Щільність викидів – 105, 8 кг/км², у розрахунку на душу населення – 2,2 кг.

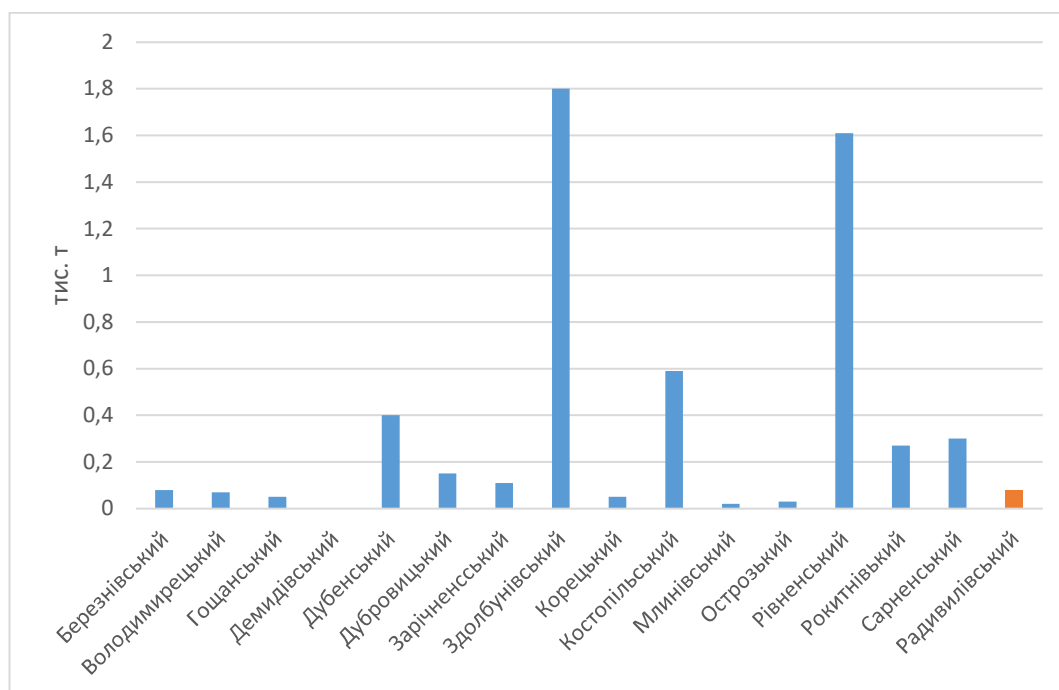

Рис. 3.1. Викиди забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення

У порівнянні із 2018 роком об'єм викидів по району зменшився на 22,8 т. Це можна пояснити запровадженням на підприємствах нового, більш ефективного газоочисного обладнання. Структуру викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення району подано на рис. 3.2. Переважає пил органічного та неорганічного походження.

На динаміку викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря впливають економічні процеси в області. Збільшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами у 2019 році пов'язане із використання замість газу інших видів палива.

Основними причинами забруднення атмосфери є використання технологій, велика частина яких не відповідає сучасним екологічним вимогам, із значною частиною морально застарілого і фізично зношеного устаткування, невиконання у встановлені терміни атмосфернозахисних заходів щодо зниження шкідливих викидів, низький рівень експлуатації пилогазоочисних споруд.

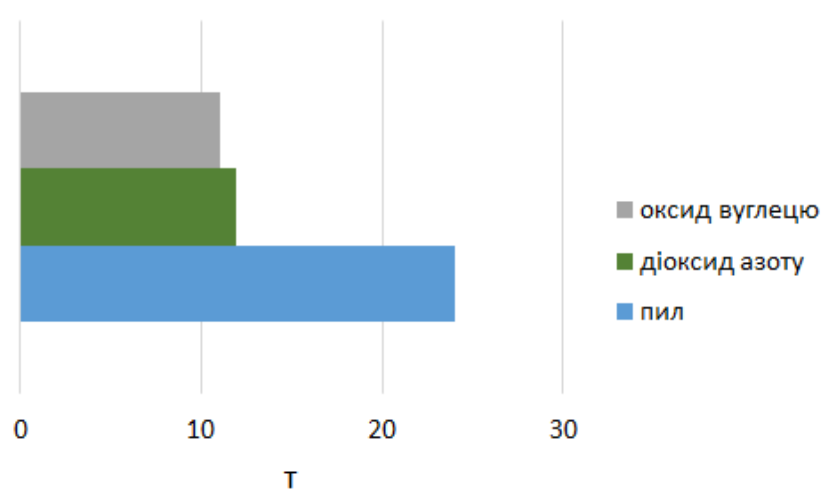

Рис. 3.2. Структура викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення району

Для оцінки забруднення атмосферного повітря та прийняття природоохоронних рішень необхідною умовою є проведення систематичних спостережень за станом атмосферного повітря, метеорологічними умовами та параметрами викидів промислових джерел забруднення.

3.2. Забруднення поверхневих вод

До найбільших забруднювачів поверхневих вод у Радивилівському районі відноситься комунальне підприємство «Комунальник». В річку Слонівку скидаються стічні води з комунального підприємства міста в об'ємі 82,7 млн.м³.

Структуру забруднюючих речовин у стічних водах подано у табл. 3.1.

Таблиця 3.1.

Структура забруднюючих речовин у стічних водах

№ з/п	Назва забруднюючих речовин	Обсяг забруднення, т
1	Органічні речовини	23,5
2	Завислі речовини	10,1
3	ХСК	32,9
4	Азот амонійний	2,3
5	Нітрати	0,9
6	Сульфати	5,9
7	Хлориди	5,7
8	Фосфати	0,7
9	Залізо	0,02

У стічних водах підприємства найбільшим є показник ХСК, який становить 32,9 т. Показник ХСК відіграє важливе значення для характеристики якості поверхневих вод. Хімічне споживання кисню (ХСК) – це кількість кисню, яку було спожито в процесі окислення органічних та неорганічних речовин. В нормі цей показник не повинен перевищувати 15 мг/дм³.

ХСК річних вод може коливатися в широких межах від 1 до 60 мг/л О₂. Різке зростання ХСК води свідчить про забруднення джерела і вимагає застосування відповідних заходів для її очистки. Раптове збільшення ХСК води,

як правило, є наслідком забруднення її побутовими стоками. Тому величина ХСК є важливою гігієнічною характеристикою води.

3.3. Накопичення відходів у районі

Проблеми утворення відходів і поводження з ними є надзвичайно гострими як для Рівненської області в цілому, так і для Радивилівського району зокрема.

Аналізуючи загальні показники поводження з відходами 1-1У класів небезпеки ми можемо спостерігати наступну динаміку. У районі місць видалення відходів категорії Г – надзвичайно небезпечні – немає, є 16 діючих полігонів категорії В – небезпечні та 2 полігони категорії Б – помірно небезпечні, площею 15,88 га. У районі існує 1 склад, де зберігаються заборонені та непридатні до використання пестициди у розмірі 0,5 т із задовільним станом складських приміщень.

Інформацію про кількість сміттєзвалищ (полігонів) твердих побутових відходів відповідно до обласного реєстру місць видалення відходів станом на 01.01.2020 року у Радивилівському районі подано в табл. 3.2.

Таблиця 3.2.

Інформація про кількість сміттєзвалищ (полігонів) твердих побутових відходів відповідно до обласного реєстру місць видалення відходів станом на 01.01.2020 року

Назва одиниці адміністративно-територіального регіону	Кількість	Площі під твердими побутовими відходами, га
Радивилівський район	18	15,88
Всього по області	351	418,05

Основним способом видалення твердих побутових відходів (далі - ТПВ) на сьогодні в області - є їх захоронення на полігонах і сміттєзвалищах.

Складування відходів проводиться за схемою: розрівнювання, ущільнення, ізоляція ґрунтом.

РОЗДІЛ 4. ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ШЛЯХІВ ВИКОРИСТАННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ РАДИВИЛІВСЬКОГО РАЙОНУ РІНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

4.1. Характеристика рослинного світу району

Для Радивилівського району характерна лісова рослинність, що чергується з луками, болотами, водною та прибережно-водною рослинністю.

Майже вся територія Радивилівського району знаходиться в межах Малого Полісся. Лише незначні площі зайняті відрогами Подільської та Повчанської височин. Природні умови району сприятливі для розвитку лісових біоценозів. Середня лісистість Радивилівського району становить 16,7%. Найвищі її значення (понад 50%) характерні для центрально-західної частини району між лінією с. Немирівка – с. Ситне на південному сході та с. Хотин на півночі.

Лісові урочища досліджуваної території об'єднані у два лісогосподарських підприємства: Радивилівське лісництво ДП «Дубенський лісгосп» та ДП «Спеціалізоване лісогосподарське агропромислове підприємство» (ДП СЛАП).

Більше половини лісових площ припадає на лісокультури. У видовому складі деревостанів домінуюча роль належить сосні (*Pinus sylvestris* L), яка займає 79% площі лісовкритих земель. Серед твердолистяних порід провідна роль належить дубу, який зростає на 9,4% лісових площ. Незначну частку займають грабові, ялинові, вільхові, березові, дубові та інші насадження. Основна частина лісових масивів зосереджена з центральної частини району.

На картосхемі (рис. 4.1) подана лісистість району. Добре видно, що найбільш залісненими є центральна та західна частини району, де лісистість сягає 21-90%. Саме тут зосереджені найбільші лісові урочища району; найбільший із них простягається на північний схід від села Сестрятин по обох берегах р. Ситенька. Найменш залісненим є басейн р. Пляшівка на сході району

(села Теслугів, Бригадирівка, Пустоїванне), а також територія на південь від лінії сіл Немирівка – Барашівка.

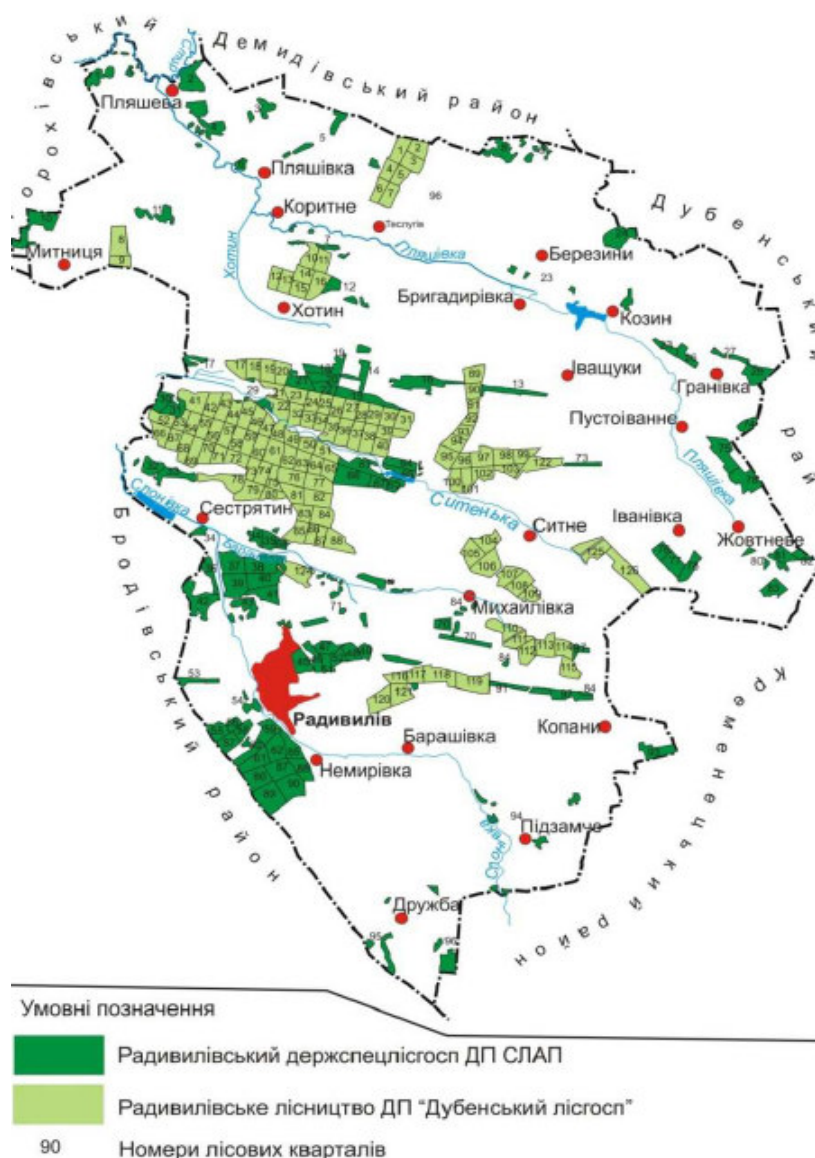

Рис. 4.1. Розміщення лісових масивів Радивилівського району ([12])

Вздовж східної та північно-східної межі району розкидані поодинокі невеликі лісочки. Лісистість цієї території сягає 11-23%.

4.2. Характеристика тваринного світу району

Багата і різноманітна й фауна району. Із представників тваринного світу на території району водяться: заєць сірий, кабан дикий, білка звичайна, козулі,

інколи заходять олені. Збільшуються популяції водоплавних тварин, таких як бобрі, видри, ондатри. Великий перелік пернатої дичини. Ведеться мисливське господарство, існує широка підгодівельна база тварин.

Болото є місцем гніздування птахів, зокрема щеврика лучного, кропив'янок сірої та чорноголової, берестінки звичайної, соловейка східного, дрозда чорного, сороки, синиці великої. Трапляються жаба гостроморда, вуж звичайний, веретільниця ламка.

У лісах гніздяться вільшанка, синиця велика, сойка, дятел звичайний, повзик, сойка, зяблик, вівчарик жовтобровий.

В урочищі велике різноманіття комах, зокрема відмічені коник зелений, бронзівка золотиста, м'якотілка бура, красоцвіт зоряний, синявець Ікар, дукачик непарний, адмірал, махаон, занесений до Червоної книги України.

4.3. Характеристика природно-заповідного фонду Радивилівського району Рівненської області

Природно-заповідний фонд Рівненської області станом на 1 січня 2020 року налічував 315 об'єктів загальною площею 199477,73 га. Відсоток заповідності складає 9,95%. Заказники місцевого значення займають площу 50713 га, пам'ятки природи місцевого значення – 394,4234 га, заповідні урочища – 3328,6 га. Всього площа ПЗФ місцевого значення становить 54 436 га, що складає 27% від усієї площі заповідних територій області.

Відповідно до переліку територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення Рівненської області станом на 01.01.2019 р. у Радивилівському районі нараховується всього 23 заповідних об'єктів, загальною площею 1180,9 га, що становить 0,6 % від площі ПЗФ області та 2,2% від площі об'єктів місцевого значення. Із них: заказників місцевого значення – 7, пам'яток природи місцевого значення – 6, заповідних урочищ – 10 (табл. 4.1).

Таблиця 4.1.

№ з/п	Категорія і назва об'єкта	Тип	Площа, га	Місцезнаходження об'єкта
1	2	3	4	5
1	Заказник місцевого значення “Урочище “Солонівське”	ботанічний	103	Плашівська сільська рада с. Солонів
2	Заказник місцевого значення “Урочище “Ситенське”	ботанічний	100,9	Крупецька сільська рада с. Ситне
3	Заказник місцевого значення “Михайлівський”	ботанічний	199,8	Радивилівське лісництво ДП “Дубенський лісгосп”
4	Заказник місцевого значення “Лев’ятинське болото”	ботанічний	23,0	ДП “СЛАП “Радивилівський держспецлісгосп”
5	Заказник місцевого значення «Немирівський ліс»	лісовий	192,0	ДП “СЛАП “Радивилівський держспецлісгосп”
6	Заказник місцевого значення «Урочище «Кишка»	ботанічний	422,0	ДП “СЛАП “Радивилівський держспецлісгосп”, с. Крупець
7	Заказник місцевого значення «Урочище «Савчуки»	ботанічний	65,6	ДП “СЛАП “Радивилівський держспецлісгосп”
8	Пам’ятка природи місцевого значення “Дендропарк “Радивилівський”	комплексна	0,7	м. Радивилів
9	Пам’ятка природи місцевого значення «Парк «Заріченський»	комплексна	0,6	Фтізіо-пульмонологічний санаторій “Козинський”
10	Пам’ятка природи місцевого значення «Дерево гледичії»	ботанічний	0,1	Радивилівська міська рада
11	Пам’ятка природи місцевого значення «Вікові дерева сосни»	ботанічний	0,1	Радивилівське лісництво ДП “Дубенський лісгосп”
12	Пам’ятка природи місцевого значення «Пороховня»	ботанічний	1,9	Бугаївська сільська рада с. Дружба
13	Пам’ятка природи місцевого значення «Острів «Замок»	ботанічний	4,0	Іващуківська сільська рада с. Козин

14	Заповідне урочище “Букові насадження”	лісове	9,0	Радивилівське лісництво ДП “Дубенський лісгосп”
1	2	3	4	5
15	Заповідне урочище «Буковий ліс»	лісове	7,0	Радивилівське лісництво ДП “Дубенський лісгосп”
16	Заповідне урочище «Соснові насадження»	лісове	3,0	Радивилівське лісництво ДП “Дубенський лісгосп”
17	Заповідне урочище «Гора «Цимбал»	лісове	9,2	с. Дружба
18	Заповідне урочище «Гора «Красна»	лісове	4,5	ДП “СЛАП “Радивилівський держспецілісгосп”
19	Заповідне урочище «Глинсько»	лісове	1,3	Радивилівське лісництво ДП “Дубенський лісгосп”
20	Заповідне урочище «Сосновий ліс»	лісове	6,5	Радивилівське лісництво ДП “Дубенський лісгосп”
21	Заповідне урочище «Яценькове озеро»	лісове	19,8	Радивилівське лісництво ДП “Дубенський лісгосп”
22	Заповідне урочище «Козацькі могили»	болотне	3,5	с. Пляшева, територія навколо краєзнавчого музею “Козацькі могили”
23	Заповідне урочище «Урочище «Пустиця»	болотне	4,3	Пустоіваннівська сільська рада поблизу с. Кам’яна Верба
	Всього заповідних об’єктів - 23		1180,9	

Відповідно заказники Радивилівського району місцевого значення становлять 30% від загальної кількості об’єктів ПЗФ, пам’ятки природи місцевого значення – 26% і заповідні урочища – 44% (рис.4.1).

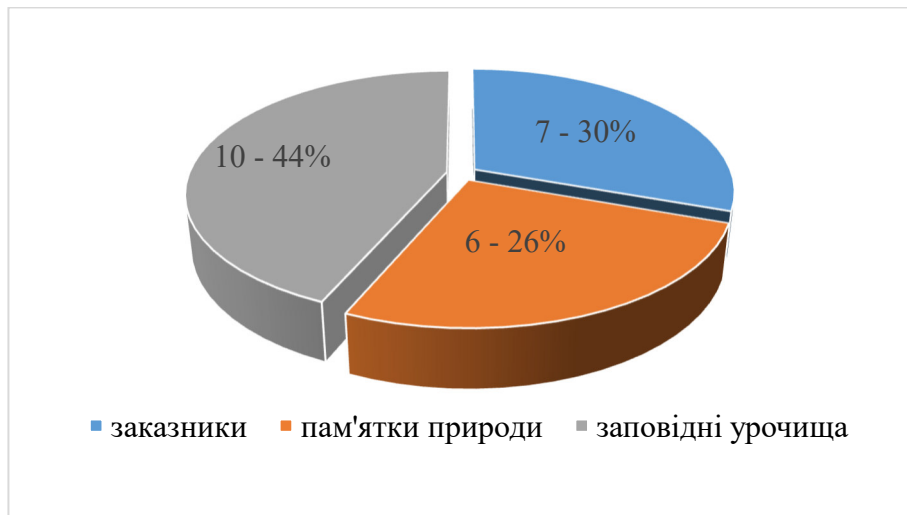

Рис. 4.1. Структура ПЗФ Радивилівського району
(за кількістю)

За площею найбільшу територію по району займають заказники - 1072,4 га, 68,1 га - пам'ятки природи та 7,4 га займають заповідні урочища.

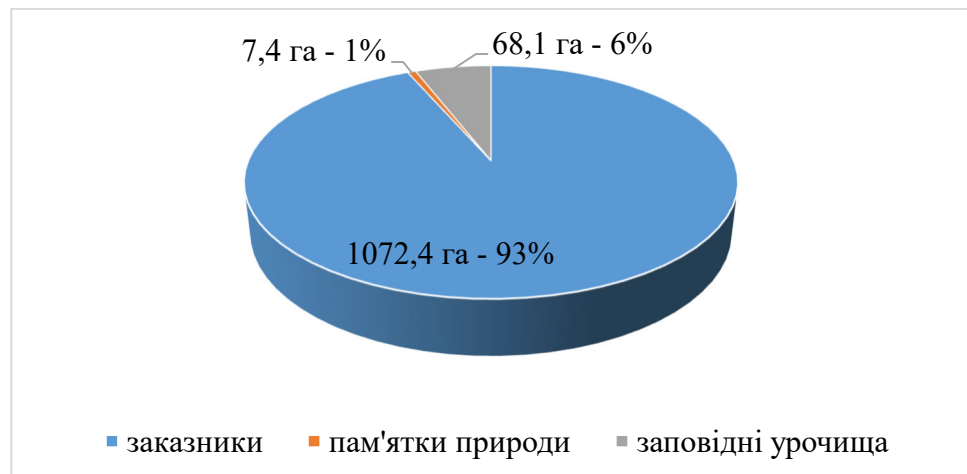

Рис. 4.2. Структура ПЗФ Радивилівського району
(за площею)

У структурі ПЗФ Рівненської області співвідношення наступне: заказники місцевого значення становлять 6%, пам'ятки природи місцевого значення – 9,7%, заповідні урочища – 10,4%. У структурі ПЗФ України Радивилівський район представлений наступними частками: 0,23% займають заказники місцевого значення, 0,18% - пам'ятки природи місцевого значення, 1,25% - заповідні урочища.

Заказники місцевого значення Радивилівського району поділяються на два типи: ботанічний (6 об'єктів – 86%) та лісовий (1 об'єкт – 14%); пам'ятки природи місцевого значення – також два типи: комплексний тип (2 об'єкти – 33%) та ботанічний (4 об'єкти – 67%); заповідні урочища – два типи: лісовий (8 об'єктів – 80%) та болотний (2 об'єкти – 20%) (рис.4.3, 4.4, 4.5).

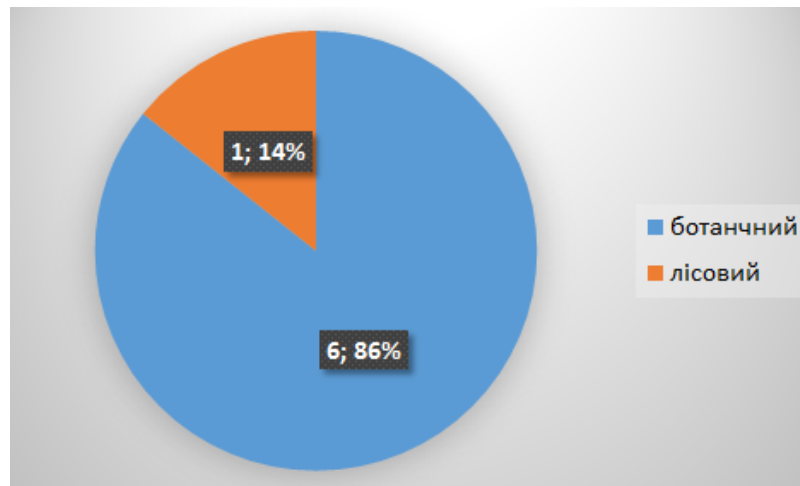

Рис. 4.3. Структура заказників місцевого значення Радивилівського району (за типом)

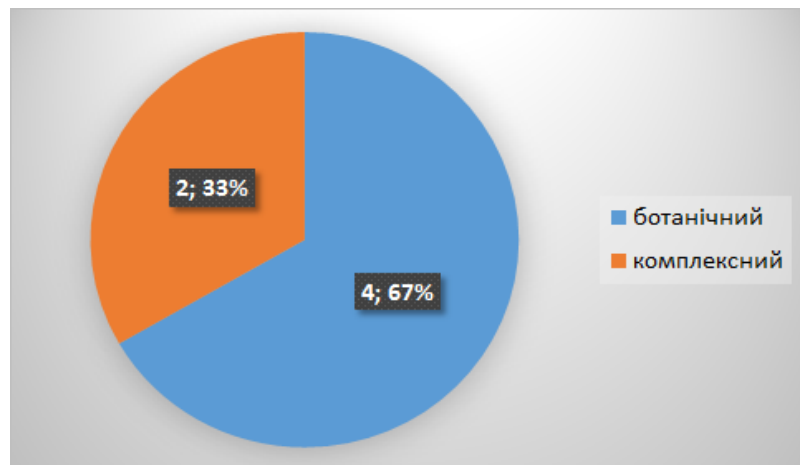

Рис. 4.4. Структура пам'яток природи місцевого значення Радивилівського району (за типом)

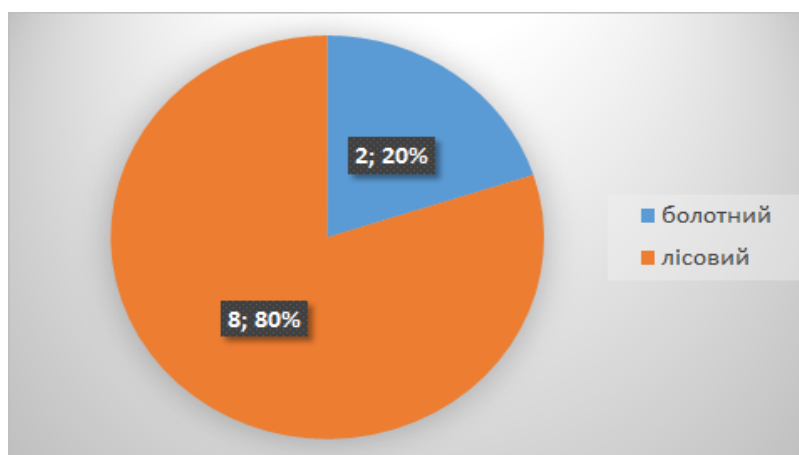

Рис. 4.5. Структура заповідних урочищ Радивилівського району (за типом)

4.4. Екологічне картографування за кількістю об'єктів ПЗФ

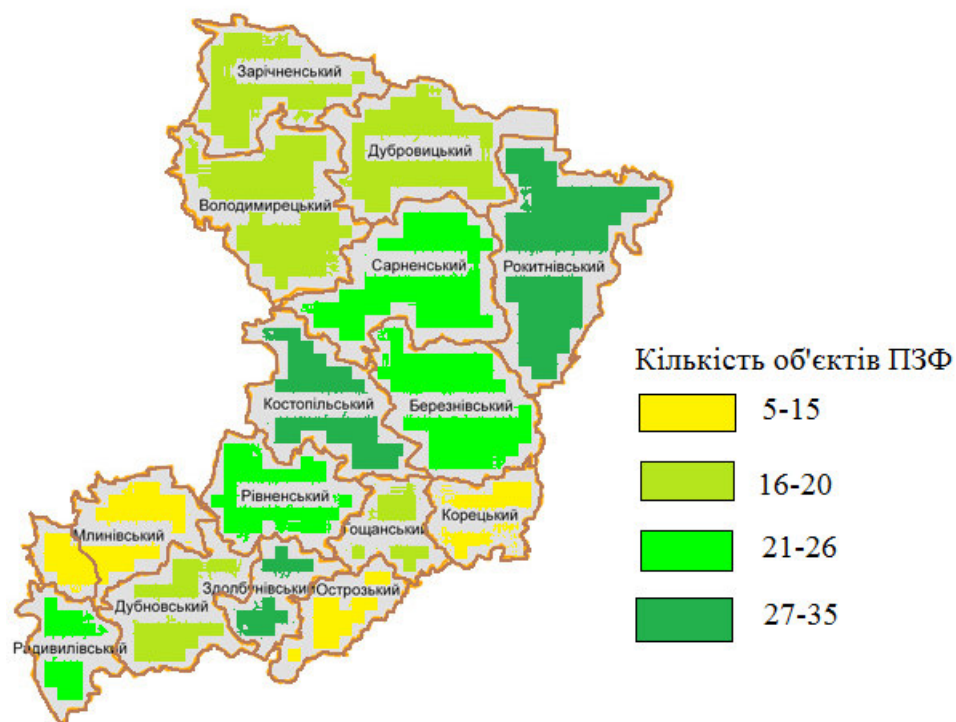
В роботі було проведено екологічне картографування Рівненської області за кількістю об'єктів ПЗФ місцевого значення по районах (рис. 4.6). Ми запровадили поняття рівня заповідності адміністративних районів у розрізі всієї області. Рівень заповідності у районах з кількістю об'єктів ПЗФ від 5 до 15 характеризується як низький; при кількості об'єктів 16-20 – задовільний; при 21-26 – достатній; при кількості 27-35 об'єктів – рівень високий.

Таблиця 4.2.

Кількість об'єктів ПЗФ місцевого значення по районах Рівненської області

№ з/п	Назва району	Кількість об'єктів ПЗФ місцевого значення
1	2	3
1	Березнівський	25
2	Володимирецький	18
3	Гощанський	17
4	Демидівський	5
5	Дубнівський	7
6	Дубровицький	17
7	Здолбунівський	35
8	Зарічненський	16
9	Корецький	5

1	2	3
10	Костопільський	28
11	Млинівський	14
12	Острозький	12
13	Радивилівський	23
14	Рівненський	22
15	Рокитнівський	29
16	Сарненський	25
Всього:		271

4.6. Картограма розподілу об'єктів ПЗФ місцевого значення

Рівненської області за кількістю (рівень заповідності)

5 - 15 – низький; 16-20 – задовільний; 21-26 – достатній; 27-35 – високий.

Аналізуючи картограму, можна стверджувати, що рівень заповідності у Радивилівському районі за кількістю об'єктів ПЗФ місцевого значення характеризується як достатній (23 об'єкти ПЗФ).

4.5. Опис об'єктів ПЗФ Радивилівського району

На території району представлені природоохоронні об'єкти лише місцевого значення. Серед них є ботанічні і лісові заказники («Михайлівський», «Урочище «Кишка», «Немирівський ліс» та ін.), пам'ятки природи та заповідні лісові урочища («Буковий ліс», «Гора «Цимбал», «Сосновий ліс», «Яценкове озеро» та ін.). Загалом це 23 об'єкти, що охоплюють площу майже 1180,9 га.

Ботанічний заказник місцевого значення “Урочище “Солонівське”

Створений рішенням Рівненського облвиконкому №343 від 22.11.1983 р. Знаходиться на території Пляшівської сільської ради на північ від села Солонів у заплаві річки Стир, де вона утворює закрут. Площа 103 га. Заказник створений для збереження болотного масиву в заплаві річки Стир, де наявна рідкісна болотна та лучна рослинність.

Ботанічний заказник місцевого значення “Урочище “Ситенське”

Створений рішенням Рівненського облвиконкому №343 від 22.11.1983 р. Урочище знаходиться у заплаві річки Ситенька на землях запасу Крупецької сільської ради. Площа 100 га. Заказник створений для охорони болотного масиву у заплаві річки Ситенька, де наявна рідкісна болотна та лугова рослинність. Тут виявлена велика популяція коручки чемерниковидної.

Ботанічний заказник місцевого значення “Михайлівський”

Створений рішенням Рівненського облвиконкому №345 від 16.12.1986 р. (зі змінами рішенням Рівненської облради №58 від 29.10.2002 р.). Знаходиться на території Михайлівської сільської ради поблизу села Михайлівка. Землекористувач – Радивилівське лісництво ДП “Дубенський лісгосп”. Площа 199,8 га. На масиві відмічені види із Червоної книги України – зозулині черевички справжні та лілія лісова, а також регіонально рідкісні види – горицвіт весняний, водозбір звичайний, кадило сарматське. Із тварин – сарна європейська, заєць сірий, сова сіра, жовна чорна, крутиголовка, дрізд чорний, золотомушка жовточуба, веретільниця ламка та інші.

Ботанічний заказник місцевого значення “Лев’ятинське болото”

Створений рішенням Рівненського облвиконкому №98 від 18.06.1991 р. Знаходиться на території Бугаївської сільської ради. Розташований на околиці Радивилова. Землекористувач – ДП СЛАП. Площа 23 га. У заплаві річки Слонівка, на болоті трапляються такі червонокнижні види рослин, як центральноєвропейський реліктовий вид на східній межі ареалу – осока Девелла, євроазійський вид на південній межі ареалу – пальчатокорінник Фукса та євроазійсько-середноморський вид – коручка болотна. Особливу цінність болоту надає наявність фрагментів рідкісних реліктових угруповань осоки Девелла, занесених до Зеленої книги України. Болото є місцем гніздування птахів, зокрема щеврика лучного, кропив’янок сірої та чорноголової, берестінки звичайної, соловейка східного, дрозда чорного, сороки, синиці великої.

Лісовий заказник місцевого значення “Немирівський ліс”

Створений рішенням Рівненського облвиконкому №98 від 18.06.1991 р. Знаходиться біля села Немирівка. Землекористувач – ДП СЛАП. Площа 192 га. Наукову цінність заказника складають такі види, занесені до Червоної книги України, як реліктовий вид – гудайєра повзуча (тайгова орхідея), голарктичний вид – баранець звичайний, палеарктичний вид – плаун річний, а також низка регіонально рідкісних і малопоширених видів – одноквітка звичайна, голокучник дубовий, зимолубка зонтична, грушанки круглолиста та мала, ортилія однобока, щитник австрійський, ожина шершава, плаун булавовидний. Багата і різноманітна й фауна заказника. Трапляються жаба гостроморда, вуж звичайний, веретільниця ламка, заєць сірий, білка звичайна, мишак жовтогорлий, гніздяться вільшанка, синиця велика, сойка.

Ботанічний заказник місцевого значення “Урочище “Савчуки”

Створений рішенням Рівненської облради №33 від 28.02.1995 р. Землекористувач – ДП СЛАП. Площа 65,6 га. Заказник створений для збереження у заплаві р. Ситеньки чисельних популяцій орхідей та інших водно-болотних видів рослин. У прилеглому лісі виявлені центральноєвропейський вид

– астранція велика та диз'юнктивно-ареальний вид – лілія лісова, занесені до Червоної книги України.

Комплексна пам'ятка природи місцевого значення “Радивилівський дендропарк”

Створена рішенням Рівненської облради №33 від 28.02.1995 р. Знаходиться у м.Радивилів між вулицями А.Міцкевича та П.Козланюка. Площа 0,7 га. У дендропарку – близько 30 видів деревних та чагарникових порід.

Комплексна пам'ятка природи місцевого значення “Зарічненський парк”

Створена рішенням Рівненської облради №33 від 28.02.1995 р. Знаходиться на території Іващуківської сільської ради у дворі Козинського санаторію. Площа 0,6 га. Зарічненський парк – це старовинний декоративний парк, закладений графом Тарнавським. Частина парку збережена до наших часів. Налічує більше 40 видів дерев та чагарників. Серед них – модрина європейська (вік понад 100 років), ясен, сосна звичайна, ялина європейська, береза бородавчата, тополя звичайна ті інші види.

Ботанічний пам'ятник природи місцевого значення «Дерево гледичії»

Створена рішенням Рівненської облради №33 від 28.02.1995 р. для збереження гледичії триколючкової, рідкісного дерева для даної місцевості. Площа 0,1 га. Дерево росте на території залізничної станції Радивилів. Вік дерева 150 років, діаметр – 87 см, висота понад 27 м. Крона – ажурна розкидиста, декоративна. Батьківщина гледичії триколючкової – Північна Америка. Плоди – чорнувато-коричневі боби довжиною до 50 см, декоративні. Рослина теплолюбна, відрізняється високою посухостійкістю. До ґрунтів невимоглива, розмножується насінням.

Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення “Вікові дерева сосни”

Створена рішенням Рівненської облради №33 від 28.02.1995 р. для збереження високопродуктивних соснових насаджень. Знаходиться на території Михайлівської сільської ради. Землекористувач – Радивилівське лісництво. Площа 0,1 га. Пам'ятка природи є ділянкою соснового лісу природного походження, віком 120 – 150 років, діаметром 60 -70 см. Тут зустрічається

мітлиця тонка, нечуйвітер волохатенький, підмаренник запашний, фіалка Рейхенбаха, ожика волосиста та інші види.

Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення “Урочище “Пороховня”

Створена рішенням Рівненської облради №33 від 28.02.1995 р. для збереження сфагнового болота з наявністю рідкісних рослин. Площа 1,9 га. Урочище “Пороховня” розташоване у передмісті Радивилова неподалік залізничної колії. Болото утворене у льодовиковий період. На ньому наявні рідкісні для даної території рослини. Охоронну зону пам'ятки природи складає луг площею 1,4 га.

Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення “Острів “Замок”

Створена рішенням Рівненського облвиконкому №998 від 18.06.1991 р. для збереження рідкісних видів дерев та рослин. Розташована на землях запасу Іващуківської сільської ради. Площа 4 га. Пам'ятка природи знаходиться у заплаві річки Пляшівка на території острова, який є місцем відпочинку мешканців Козина. Неподалік острова знаходиться став. Острів відомий тим, що у 17 – 19 ст. тут існував замок, від чого й походить назва. На острові закладено парк. Переважає у парку тополя, зустрічаються береза, ялина, верба.

Заповідне лісове урочище “Букові насадження”

Створене рішенням Рівненської облради №213 від 13.10.1993 р. для збереження букових насаджень. Знаходиться на території колишньої Башарівської сільської ради. Землекористувач – Радивилівське лісництво (квартал 119, виділи 11,18,19). Площа 9 га. Це одноярусний буковий ліс природного походження із домішками сосни. Вік бука лісового – 82 роки.

Заповідне лісове урочище “Буковий ліс”

Створене рішенням Рівненської облради №213 від 13.10.1993 р. для збереження рідкісних для даної території букових насаджень. Знаходиться на території Іващуківської сільської ради у південно-західній околиці села Білогорівка. Землекористувач – Радивилівське лісництво Площа 7 га.

В урочищі сформувався сосново-буковий ліс природного походження. Умови зростання – свіжий суґруд. Вік дерев – 90 – 100 років. Запас деревостану

– 220 м га. Підлісок складає ліщина звичайна. Зустрічаються суниця лісова, костяниця. Із тварин водяться кабан, заєць сірий, сарна європейська, лисиця, дятел звичайний, повзик, сойка, зяблик, вівчарик жовтобровий, веретільниця ламка.

Заповідне лісове урочище “Соснові насадження”

Створене рішенням Рівненської облради №213 від 13.10.1993р. для збереження високопродуктивних соснових насаджень. Знаходиться на території Михайлівської сільської ради. Землекористувач – Радивилівське лісництво. Площа 3 га. В урочищі росте одноярусний сосновий ліс штучного походження з домішкою ялини. Вік сосни звичайної – 90 – 100 років, діаметр 30-40 см. Підлісок складає ліщина звичайна висотою до 3 м. Трав'яний покрив представлений куничником наземним, вересом звичайним, нечуйвітром волохатеньким та іншими видами. Із тварин трапляються кабан, сарна європейська, лисиця, куниця лісова, а також птахи – зозуля, вільшанка, дрізд співочий, зяблик.

Заповідне лісове урочище “Гора “Цимбал”

Створене рішенням Рівненського облвиконкому №98 від 18.06.1991 р. для збереження рідкісних степових рослин на схилах гори. Знаходиться на землях запасу поблизу села Дружба. Площа 9,2 га. Флора пагорба багата лучно-степовими видами. Тут поширені два види шавлії – лучна та кільчаста, три види звіробою – плямистий, звичайний та стрункий, жовтозілля еруколисте, миколайчики плоскі, декілька видів конюшини – гірська, біла, лучна, дзвоники сибірські, перстач пісковий, жовтець Стевена, оман мечолистий. Тут ростуть багато лікарських рослин: льон проносний, очанка гребінчаста, чебрець блошиний, подорожники – середній та ланцетний. На верхів'ї гори наявні угруповання осоки низької – рідкісні для України реліктові степові ценози, занесені до Зеленої книги України, зростають також китятки сибірські, відкасник звичайний, горицвіт весняний, астрагал нутовий – рідкісні види флори Рівненщини. В урочищі велике різноманіття комах, зокрема відмічені коник зелений, бронзівка золотиста, м'якотілка бура, красоцвіт зоряний, синявець Ікар, дукачик непарний, адмірал, махаон (Червона книга України).

Заповідне лісове урочище “Гора “Красна”

Створене рішенням Рівненського облвиконкому №98 від 18.06.1991 р. для збереження рідкісних рослин. Гора розмішена біля села Дружба. Площа 4,5 га.

Це вапняковий останець неогенового віку, перекритий малопотужними четвертинними лесоподібними суглинками. Вершина гори має відмітку 335 м.

Тут трапляються рідкісні рослини: коручки чемерниковидна та темно-червона, булатка червона, занесені до Червоної книги України, а також дуже рідкісний вид - гакелія пониклоплода.

Заповідне лісове урочище “Глинсько”

Створене рішенням Рівненської облради №33 від 28.02.1995 р. для збереження насаджень дуба. Знаходиться на території Крупецької сільської ради. Землекористувач – Радивилівське лісництво. Площа 1,3 га. Урочище є мальовничою ділянкою одноярусного сосново-дубового лісу природного походження. Основною панівною породою є дуб звичайний, віком понад 150 років. Рослинний покрив складають орляк звичайний, суниці лісові, перлівка поникла. Із фауни зустрічаються кабан, заєць сірий, їжак білочеревий, білка звичайна, сойка, повзик, зяблик, веретільниця ламка.

Заповідне лісове урочище “Сосновий ліс”

Створене рішенням Рівненської облради №33 від 28.02.1995 р. для збереження ділянки високопродуктивного сосново-дубового лісу. Знаходиться на території Крупецької сільської ради. Землекористувач – Радивилівське лісництво ДП “Дубенський лісгосп”. Площа 6,5 га. Лісове урочище розміщене на ділянці одноярусного сосново-дубового лісу природного походження. Вік 110 років. Умови зростання – вологий сугруд. Зустрічається ожина, конвалія, грушанка. Із фауни трапляються кабан, заєць сірий, білка звичайна, дятел звичайний, крутиголовка, дрізд співочий.

Заповідне лісове урочище «Яценькове озеро»

Створене рішенням Рівненської облради №33 від 28.02.1995 р. для збереження рідкісних видів рослин на заболоченій ділянці лісу. Знаходиться на території Хотинської сільської ради. Землекористувач – Радивилівське

лісництво. Площа 19,8 га. Лісове урочище представлено низинним, карстового походження болотом, яке складає 90% території. Умови зростання – сирий субір. Основною породою є береза. Зустрічається також вільха чорна, осика, верба. Рослинний покрив є характерним для болотних масивів. Із тварин трапляються заєць сірий, лисиця, сорокопуд терновий, синиці велика та блакитна, гаїчка болотяна, гадюка звичайна.

Заповідне болотне урочище “Козацькі могили”

Створене рішенням Рівненського облвиконкому №343 від 22.11.1983 р. для збереження рідкісних рослин, занесених до Червоної книги України. Знаходиться на території Пляшевської сільської ради поблизу заповідника «Поле Берестецької битви» в селі Пляшева. Площа 3,5 га. Болотне урочище знаходиться у заплаві р. Пляшівка і є складовою частиною заповідника. Болото карбонатного типу. На ньому збереглася низка рідкісних рослин (зокрема, осока Девелла та товстянка звичайна), занесених до Червоної книги України.

Заповідне болотне урочище “Урочище “Пустиня”

Створене рішенням Рівненського облвиконкому №«98 від 18.06,1991 р. для збереження місця зростання рідкісної болотної флори. Знаходиться на землях запасу Пустоіванівської сільської ради поблизу села Кам'яна Верба. Площа 4,3 га. Урочище розміщене між дорогою та сосновим лісом у заплаві річки, яка є притокою Пляшівки. Основу урочища складає низинне болото карбонатного походження. Найбільшу площу урочища займають рідкісні реліктові угруповання осоки Девелла (вид, занесений до Червоної книги України) на покриві із гіпнових мохів. Угруповання осоки Девелла занесені до Зеленої книги України, як реліктові угруповання, що знаходяться на території України на східній межі поширення. Тут трапляються осока волотиста, китятки гіркуваті, незабудка литовська, звіробій чотирикрилий та інші рослини.

4.6. Оцінка значущості природно-заповідних територій району

Оцінювання мережі природно-заповідного фонду Радивилівського району Рівненської області вимагає аналізу наявних природнозаповідних об'єктів у системі адміністративного та природного ранжування. Нами використовувалися такі показники для оцінки ПЗФ Радивилівського району:

1) загальна кількість природно-заповідних територій та об'єктів території ($N_{заг}$). На досліджуваній території знаходиться 23 об'єкти ПЗФ, у тому числі заказники місцевого значення (1106,3 га) пам'ятки природи місцевого значення (7,4 га) та заповідні урочища (67,2 га).

2) загальна площа природно-заповідного фонду певної території, ($S_{заг}$), га. Площа ПЗФ на території Радивилівського району становить 1180,9 га.

3) показник щільності об'єктів ПЗФ на території Радивилівського району становить 3,09 об'єкти/100 км², що є значно вищим від середнього по Україні (1,08);

4) відсоток заповідності території ($S_{з.т.}$), тобто відношення площі природно-заповідного фонду певної території ($S_{пзф}$) до її загальної площі ($S_{заг}$):

$$S_{з.т.} = S_{пзф} \cdot 100 / S_{заг} = 11,81 \cdot 100 / 745 = 1,6$$

Для території Радивилівського району відсоток заповідності становить 1,6 %. Заповідність оцінюється як низька (1 бал).

5) Характеристика якісного складу території ПЗФ: при наявності трьох категорій об'єктів ПЗФ оцінюється як задовільна (2 бали).

Питання про ландшафтну репрезентативність (представленість у мережі природно-заповідних територій основних елементів ландшафту) мережі ПЗФ досліджуваного регіону в науковій літературі висвітлено недостатньо. Її Т. Л. Андрієнко пропонує оцінювати за п'ятибальною шкалою: 1 бал – низька, 2 бали – задовільна, 3 бали – достатня, 4 бали – висока, 5 балів – дуже висока.

РОЗДІЛ 5. ЗАХОДИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ПО ЗБЕРЕЖЕННЮ ТА ПОКРАЩЕНЮ СТАНУ БІОЛОГІЧНОГО ТА ЛАНДШАФТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ РАДИВИЛІВСЬКОГО РАЙОНУ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

5.1. Заходи що до збереження рослинного світу

Лісівники області здійснюють роботи з посадки лісу за принципом розширеного відтворення лісів, тобто площа лісовідтворення перевищує площі зрубів. Останніми роками лісгоспи проводять роботи в напрямку підвищення лісистості області. За період 2018 - 2019 років в області створено 41 га нових лісів.

Для збереження та відновлення лісів необхідно виконувати лісовідновлення відповідно до площ суцільних зрубів, підвищити продуктивність і біологічну стійкість лісових насаджень та продовжити роботи з переведення лісовідновлення на генетико-селекційну основу.

В кожному лісництві створені пункти зосередження протипожежної техніки, обладнання та інвентарю. Пункти укомплектовані транспортом для доставки пожежних команд до місця гасіння лісових пожеж, пристосованою технікою та обладнанням для їх гасіння, ємностями для створення запасів води та об'єктовими резервними запасами паливно-мастильних матеріалів. Сформовано пожежні команди з гасіння лісових пожеж. Попри розташування у межах Малого Полісся, Радивилівський район є одним із найменш заліснених регіонів Рівненської області.

На сучасному етапі ліси району належать двом господарствам: Радивилівському лісництву державного підприємства «Дубенський лісгосп» та державному підприємству «Спеціалізоване лісогосподарське агропромислове підприємство» (ДП СЛАП).

Організація охорони і захисту лісів передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження лісів від пожеж, незаконних рубок,

пошкодження, ослаблення та іншого шкідливого впливу, захист від шкідників і хвороб. Переважна більшість шкідників лісу відноситься до класу комах, у меншій мірі шкодять деякі види кліщів і хребетних тварин. Залежно від характеру живлення шкідники лісу підрозділяються на хвоє- і листогризучих (первинних), пошкоджуючих здорові деревні рослини; стовбурових (вторинних), що пошкоджують вже ослаблені дерева; корневих, або ґрунтових; шкідників плодів і насіння [12].

5.2. Охорона та відтворення видів рослин, занесених до Червоної книги України

Охорона рослинного світу здійснюється у відповідності до вимог Закону України «Про рослинний світ», Закону України «Про Червону книгу України» (для рідкісних та зникаючих видів) та Лісового кодексу України шляхом заповідання.

На території району виявлено 27 видів занесені до другого видання Червоної книги України (рис. 5.1). В районі розташовані 10 державних заповідних урочищ, з яких 8 - лісові та 2 - болотні; заказники місцевого значення (7 об'єктів) . та пам'ятки природи (6 об'єктів).

Зозулині черевички справжні
***Cypripedium calceolus* L.**

Баранець звичайний
Huperzia selago

Рис. 5.1. Види рослин, занесених до Червоної книги України

В роботі було досліджено види рослин Радивилівського району, занесені до Червоної книги України (таблиця 5.1).

Таблиця 5.1.

Види рослин Радивилівського району, занесені до Червоної книги України

Назва виду	Назва об'єкта
коручка чемерниковидна <i>Epipactis helleborine</i>	Заказник місцевого значення “Урочище “Ситенське” Заповідне урочище «Гора «Красна»
зозулині черевички справжні <i>Cypripedium calceolus</i> L.	Заказник місцевого значення “Михайлівський”
лілія лісова <i>Lilium martagon</i>	Заказник місцевого значення “Михайлівський” Заказник місцевого значення «Урочище «Савчуки»
гудайєра повзуча (тайгова орхідея) <i>Goodyera repens</i>	Заказник місцевого значення «Немирівський ліс»
баранець звичайний <i>Huperzia selago</i>	Заказник місцевого значення «Немирівський ліс»
коручка темно-червона <i>Epipactis atrorubens</i>	Заповідне урочище «Гора «Красна»
булатка червона <i>Cephalanthera rubra</i>	Заповідне урочище «Гора «Красна»
осока Девелла <i>Carex davalliana</i>	Заповідне урочище «Урочище «Пустиця»
товстянка звичайна <i>Pinguicula vulgaris</i>	Заповідне урочище «Козацькі могили»
Астранція велика <i>Astrantia major</i>	Заказник місцевого значення «Урочище «Савчуки»

5.3. Заходи щодо збереження тваринного світу

Із представників тваринного світу наявні зайці, кабани, козулі, інколи заходять олені. Збільшуються популяції водоплавних тварин, таких як бобри, видри, ондатри. Великий перелік пернатої дичини. Ведеться мисливське господарство, існує широка підгодівельна база тварин.

Тваринний світ хребетних видів області широко представлений ссавцями, птахами, плазунами, земноводними, круглоротими та рибами.

В урочищі велике різноманіття комах, зокрема відмічені коник зелений, бронзівка золотиста, м'якотілка бура, красоцвіт зоряний, синявець Ікар, дукачик непарний, адмірал, махаон, занесений до Червоної книги України.

Рис. 5.2. Махаон (лат. *Papilio machaon*)

Мале Полісся характеризується великим розмаїттям фауни, серед представників якої зустрічаються і рідкісні у сучасній Україні представники хребетних (лось, рись, глухар, тетерук, рябчик тощо).

У лісостеповій зоні області зростає чисельність зайців, лисиць, мишовидних гризунів та землерийв, проте видовий склад лісової фауни тут значно бідніший, ніж у лісах Полісся (частіше зустрічаються лише білки, лісові куниці, дещо менше – вовки, дикі кабани тощо). Разом з тим, є чимало видів хребетних, які поширені всією територією області, не маючи певних регіональних ареалів. Серед таких представники орнітофауни – водоплавні, болотні та лучні птахи (качки, кулики, перепілки тощо).

Для збільшення чисельності тварин в лісах району проводяться роботи з підвищення ефективності біотехнічних заходів, покращення стану охорони мисливських угідь від браконьєрства.

Результативними заходами щодо охорони живих ресурсів від браконьєрів є проведення широкомасштабних операцій із залученням повітряного транспорту, автотранспорту і плавзасобів. Протягом 2019 року працівниками всіх інспектуючих служб (рибоохоронного патруля, мисливських господарств, управління лісового та мисливського господарства, громадських організацій) під час проведення систематичних рейдів щодо запобігання протизаконному добуванню мисливських тварин і вилову риби виявлено значну кількість фактів браконьєрства. Переважна частина користувачів мисливських угідь протягом цілого року здійснює підгодівлю диких тварин.

З метою запобігання поширення інфекційних хвороб, зокрема сказу, працівниками Рівненського обласного управління лісового та мисливського господарства проводилось регулювання чисельності хижих та шкідливих для мисливства тварин також і у Радивилівському районі.

5.4. Вплив адвентивних видів на стан біорізноманіття

Існують тенденції до збільшення кількості адвентивних видів та розширення місця їх зростання і поширення як на території району. Експансія адвентивних видів гальмує процеси відновлення корінного рослинного покриву, створюючи можливості їх блокування та спричиняє умови до утворення угруповань з домінуванням адвентивних видів. *Адвентивні види* – це випадкові види, що мігрують із одного угруповання чи ареалу в інший.

Найбільш поширеними адвентивними рослинами в Радивилівському районі є: амброзія полинолиста, чорнощир нетреболистий, галінсога дрібноквіткова, плоскуха звичайна, злинка канадська, стенактис однорічний, енотера дворічна, портулак городній, ваточник сірійський, на водоймах – водяний різак алоєвидний.

Встановлено, що агресивність та масовість адвента амброзії полинолистої викликана такими особливостями: висока насіннева продуктивність (80-100тис. насінин з однієї рослини); насіння швидко дозріває (насіння молочної та воскової стиглості здатне дозрівати); до 40 років насіння не втрачає життєздатності в ґрунті, що обумовлює утворення значного за обсягом банку насіння; потужна коренева система (до 4м), що обумовлює конкурентні переваги за основні умови існування; на утворення 1 т сухої речовини із ґрунту виноситься 15,5 кг азоту, 1,5 кг фосфору, 800-1000 кг води; добре витримує (до 2 тижнів) підйом води, формуючи додаткові коріння; висока регенеративна здатність, що робить скошування – неефективним методом; при скошуванні до трьох разів дає нові паростки, які утворюють суцвіття і формують життєве насіння; має високу пластичність до екологічних факторів.

У Радивилівському районі амброзію полинолисту виявлено у 6 населених пунктах на площі 8 га, із шкідників виявлено кукурудзяного жука в 3-х населених пунктах на площі 250 га.

Землевласниками та землекористувачами, на території яких є наявні вогнища амброзії полинолистої, під контролем державних фітосанітарних інспекторів проводилась боротьба на осередках як хімічним (внесенням гербіциду), так і механічним (виривання поодиноких рослин амброзії, скошування) методами.

ЗАХОДИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Для збереження біорізноманіття та оптимізації стану природно-заповідного фонду Радивилівського району Рівненської області нами пропонуються наступні заходи та рекомендації:

- забезпечити упорядкування діючих звалищ твердих побутових відходів, провести паспортизацію місць видалення відходів;

- виявлення наявних непридатних до використання засобів захисту рослин, обстеження місць їх зберігання;

- для покращення стану заповідної справи, а саме заказників, пам'яток природи та заповідних урочищ у Радивилівському районі, необхідно дані про згадані об'єкти ПЗФ постійно поновлювалися і систематизувалися, як це передбачено законодавством в процесі ведення державного кадастру природо-заповідних територій та об'єктів;

- більше уваги приділяти популяризації заповідної справи в районі, формувати екологічну культуру та свідомість у населення шляхом організації науково-практичних і природоохоронних заходів.

- збільшити фінансування установ в підпорядкуванні яких знаходяться пам'ятки природи, для покращення їх стану (для заповіданого дерева, наприклад, пломбування тріщин, спорудження огорож, встановлення підпорок під аварійні скелетні гілки тощо);

- прокладання та облаштування туристичних, екологічно-пізнавальних та навчальних маршрутів, екологічних стежок, що є важливим елементом для збільшення рекреаційного потенціалу району;

- залучати до природоохоронної діяльності та співпраці громадян області, науковців, просвітян, працівників відповідних установ і організацій, представників засобів масової інформації та молодь;

- здійснювати комплекс заходів, спрямованих на збереження лісів від пожеж, незаконних рубок, пошкодження, ослаблення та іншого шкідливого впливу, захист від шкідників і хвороб.

- облаштування зони відпочинку на рекреаційній території: острів «Замок» у с. Зарічне (за сприяння районної державної адміністрації Радивилівського району).

ВИСНОВКИ

У Радивилівському районі нараховується всього 23 заповідних об'єктів, загальною площею 1180,9 га, що становить 0,6 % від площі ПЗФ області та 2,2% від площі об'єктів місцевого значення. Із них: заказників місцевого значення – 7, пам'яток природи місцевого значення – 6, заповідних урочищ – 10.

Заказники Радивилівського району місцевого значення становлять 30% від загальної кількості об'єктів ПЗФ, пам'ятки природи місцевого значення – 26% і заповідні урочища – 44%. За площею найбільшу територію по району займають заказники - 1072,4 га, 68, 1 га - пам'ятки природи та 7,4 га займають заповідні урочища. У структурі ПЗФ України Радивилівський район представлений наступними частками: 0,23% займають заказники місцевого значення, 0,18% - пам'ятки природи місцевого значення, 1,25% - заповідні урочища.

Заказники місцевого значення Радивилівського району поділяються на два типи: ботанічний (6 об'єктів – 86%) та лісовий (1 об'єкт – 14%); пам'ятки природи місцевого значення – також два типи: комплексний тип (2 об'єкти – 33%) та ботанічний (4 об'єкти – 67%); заповідні урочища – два типи: лісовий (8 об'єктів – 80%) та болотний (2 об'єкти – 20%).

В роботі було проведено екологічне картографування Рівненської області за кількістю об'єктів ПЗФ місцевого значення по районах. Ми запровадили поняття рівня заповідності адміністративних районів у розрізі всієї області. Рівень заповідності у Радивилівському районі за кількістю об'єктів ПЗФ місцевого значення характеризується як достатній (23 об'єкти ПЗФ).

На території району представлені природоохоронні об'єкти лише місцевого значення («Михайлівський», «Урочище «Кишка», «Немирівський ліс» та ін.), також пам'ятки природи та заповідні урочища.

За оцінкою мережі ПЗФ Радивилівського району коефіцієнт заповідності території становить 1,6, що оцінюється як низька. Характеристика якісного складу території ПЗФ – задовільна, показник щільності об'єктів ПЗФ становить 3,09 об'єктів/100 км², що значно вищий від середнього по Україні (1,08).

На території району виявлено 27 видів рослин та один вид комах, занесених до Червоної книги України.

Для збереження біорізноманіття та оптимізації стану природно-заповідного фонду Радивилівського району Рівненської області нами пропонується ряд заходів та рекомендацій. До основних належать упорядкування звалищ твердих побутових відходів, покращення стану пам'яток природи, прокладання та облаштування туристичних, екологічно-пізнавальних та навчальних маршрутів, екологічних стежок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Міжнародна конвенція про охорону біологічного різноманіття 1992 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_030.
2. Андрієнко Т. Л. Край лісів та імливих боліт: Розповідь про природоохоронні об'єкти Ровенської області / Т. Л. Андрієнко, Г. М. Антонова, А. В. Єршова. – Львів : Каменяр, 1988. – 86 с., 8 арк. іл. – (Охорона навколишнього середовища).
3. Грищенко Ю. М. Основи заповідної справи / Ю. М. Грищенко. – Рівне: РДТУ, 2001 – 241 с.
4. Грищенко Ю. М. Природно-заповідні території та об'єкти лісового фонду (організація, охорона, управління) / Ю. М. Грищенко, А. Ю. Якимчук. – Рівне : Волин. обереги, 2007. – 144 с.
5. Конструктивно-географічний аналіз лісогосподарського землекористування Радивилівського району Рівненської області. Б. Гавришок, П. Дем'янчук, І. Саленко // Наукові записки: збірник наук. праць. Вип.№1. – 2016, с.276-283.
6. Мовчан Я. І., Шеляг-Сосонко Ю. Р. Збереження біорізноманіття України (друга національна доповідь). – К.: в-во „Хімджест”, 2003. – 110 с.
7. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 26 червня з 1991 р. № 1268-ХП з подальшими змінами [Електронний ресурс] Верховна Рада України. – Режим доступу до бази даних <http://zakon.rada.gov.ua/go/1264-12>.
8. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 - № 2456-ХП [Електронний ресурс] Верховна Рада України. – Режим доступу до бази даних <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-1>.
9. Закон України «Про участь України в Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів» від 29.10.1996 р. - № 437 [Електронний ресурс]

Верховна Рада України. – Режим доступу до бази даних <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995-031>.

10. Рудько Г.І. Техногенно-екологічна безпека геологічного середовища/ Г.І. Рудько. - Львів: видавнич. Центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 359 с.

11. Петлін В.М. Екологічні механізми організації природних територіальних систем / В.М. Петлін. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 304 с.

12. Таксаційний опис Радивилівського лісництва ДП «Дубенський лісгосп» Рівненської області. – Ірпінь, 2009.

13. Природно-заповідний фонд загальнодержавного значення: Довідник. – К.: Держ. Служба запов. Справи Мінекоресурсів України, 1999. – 240 с.

14. Атлас-визначник. Рослини України/ С.Морозюк, В.Протопопова – «Богдан», 2007. – 216 с.

АНОТАЦІЯ

Актуальність теми. Антропогенне навантаження на природні екосистеми призвело світове співтовариство до екологічних катастроф. Це, в свою чергу, обумовлює різке зниження запасів біологічних ресурсів. Зберегти все багатство різних типів природного різноманіття можна через механізм удосконалення класифікації категорій природно-заповідного фонду, її запровадження, що є основою мережі природно-заповідних територій.

Метою наукової роботи є оцінка природно-заповідних об'єктів Радивилівського району Рівненської області та шляхи збереження їх біологічного різноманіття. Для досягнення мети було визначено такі **завдання**:

- Визначити роль та призначення об'єктів ПЗФ.
- Оцінити біологічне різноманіття та стан ПЗФ Радивилівського району.
- Розробити рекомендації щодо збереження заповідних територій та їх біорізноманіття.

Для вирішення сформульованих завдань у науковій роботі було використано **методи**, а саме: системного аналізу з використанням екологічного й конструктивного підходів, статистично-аналітичної обробки даних, екологічного аналізу, зокрема польові спостереження й обстеження.

Матеріалами для роботи стали польові дослідження, які проводилися маршрутним методом у жовтні 2020 року – грудні 2020 року на території Рівненської області. Для знаходження природно-заповідних об'єктів – пам'яток природи використовувалась карта Рівненської області.

Сучасний стан об'єктів ПЗФ Радивилівського району визначався за наступною схемою: 1. Категорія і назва об'єкта. 2. Тип об'єкта. 3. Площа, га. 4. Місцезнаходження об'єкта. 5. Нормативно-правовий акт про створення заповіданого об'єкта. 6. Рекреаційна цінність об'єкта. 7. Сучасний стан.

Список об'єктів ПЗФ був складений за „Переліком територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення Рівненської області станом на 01.01.2019 року”. Визначення рослинних об'єктів проводилося за стандартною методикою за визначником рослин [14].

Для дослідження лісів Радивилівського району нами використано статистичну звітність згаданих вище лісогосподарських підприємств [12], картографічні матеріали лісовпорядкування, топографічні карти та власні польові спостереження. Всі отримані дані були ретельно проаналізовані.

У роботі було досліджено ПЗФ Радивилівського району. Встановлено, що у районі нараховується всього 23 заповідних об'єкти загальною площею 1180,9 га, що становить 0,6 % від площі ПЗФ області та 2,2% від площі об'єктів місцевого значення. Із них: заказників місцевого значення – 7, пам'яток природи місцевого значення – 6, заповідних урочищ – 10. Було вивчено структуру ПЗФ району у розрізі Рівненської області та України, побудовано діаграми за кількістю об'єктів та площею, а також за типами. Заказники місцевого значення Радивилівського району поділяються на два типи: ботанічний (6 об'єктів – 86%) та лісовий (1 об'єкт – 14%); пам'ятки природи місцевого значення – також два типи: комплексний тип (2 об'єкти – 33%) та ботанічний (4 об'єкти – 67%); заповідні урочища – два типи: лісовий (8 об'єктів – 80%) та болотний (2 об'єкти – 20%).

В роботі нами було проведено екологічне картографування Рівненської області за кількістю об'єктів ПЗФ місцевого значення по районах та запроваджено поняття рівня заповідності адміністративних районів у розрізі всієї області.

За оцінкою мережі ПЗФ Радивилівського району коефіцієнт заповідності території становить 1,6, що оцінюється як низька. Характеристика якісного складу території ПЗФ – задовільна, показник щільності об'єктів ПЗФ становить 3,09 об'єктів/100 км², що значно вищий від середнього по Україні (1,08).

Для збереження біорізноманіття та оптимізації стану ПЗФ Радивилівського району нами пропонується ряд заходів та рекомендацій. До основних належать упорядкування звалищ твердих побутових відходів, покращення стану пам'яток природи, прокладання та облаштування туристичних, екологічно-пізнавальних та навчальних маршрутів, екологічних стежок.